

ДЕФИНИЦИЈА, ИДЕНТИФИКАЦИЈА И ГРАЂА ТЕРМИНА - НА ПРИМЕРУ ПОЉСКЕ СИНТАКСИЧКЕ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ

У раду се бавимо проблемима дефиниције, идентификације и ексцерпције синтаксичких термина у граматички пољског језика. Предлажемо нови приступ који ће осим лингвистичких особина термина у обзир узети и његове научно-методолошке, као и социјално-прагматичке особености, у циљу неинтуитивног и експлицитног дефинисања синтаксичких термина, а последично и термина других наука. Синтаксички термини изоловани на овај начин показују већи степен сложености од оних које обично налазимо у термилолошким речницима, али зато дају комплетнију слику појмовног система науке о реченици, посебно у случају вишечланих термина (састављених од више лексема)

Кључне речи: терминологија, термин, теорија терминологије, синтакса, пољски језик.

The paper explores the problem of definition, identification and excerption of the syntactical terms of the grammar of the Polish language. We suggest a new approach, which will take under the consideration both linguistic and methodological, as well as social-pragmatical features. The goal of such an approach would be non-intuitive and explicit defining of the syntactical terms, and consequentially of the terms of other sciences. The terms of syntax isolated in this way show a higher degree of complexity than those which we usually find in terminological dictionaries and offer a more complete picture of the syntactical system of notions, especially when it comes to compound terms, (built from more than one lexeme).

Key words: terminology, term, theory of terminology, syntax, Polish language.

0. Уместо увода

Овај прилог представља модификовани део нашег необјављеног магистарског рада, одбрањеног 2008. године под насловом *Синтаксичка терминологија пољског језика у поређењу са српским*, ментор је била проф. др Гордана Јовановић, док су коментори били академик Предраг Пипер и научни саветник др Марта Бјелетић. У овој верзији постављамо следеће циљеве: 1) да се у анализу уђе на основу експлицитно дефинисаног термина као јединице комуникације у људским делатностима, 2) да се дају критеријуми за ексцерпцију (синтаксичких) термина из релевантних реалних текстова и публикација и 3) да се покаже барем у основним цртама њихова структурна разноликост која изузетно одура од онога што се уобичајено сматра терминима.

Нисмо се посебно бавили типовима творбе речи у терминологији (морфолошка, семантичка деривација, поименичавање, композиција и сл.) јер та питања спадају у проблематику граматичког описа. Термини у пољском, па и у сваком другом језику, представљају интегрални део лексичког инвентара језика и као такви имају формалне особине заједничке за цео језички систем, премда оне могу

имати значај за место термина у терминосистему, што представља посебну тему.

1. Дефиниција синтаксичког термина

Иако чак и нестручњаци могу са лакоћом да препознају термин у стручном или научном тексту, један од највећих проблема у терминологији представља дефинисање термина, а радови који се баве овим питањем углавном имају своје полазиште или у *термиолошком есенцијализму* – ставу да су термини специјалне речи, или у *термиолошком конвенционализму* – ставу да су термини речи у специјалној функцији. Без намере да улазимо дубље у анализу тих приступа, на овом месту морамо напоменути да и један и други показују извесна ограничења, а она се илустрјују, између осталог, и у немогућности да се термин дефинише класичном дефиницијом (*genus proximus + differentia specifica*). Набрајање карактеристичних својстава термина обично је праћено оградом да она нису у подједнакој мери заступљена код свих термина, да се ради о често несагласним особинама, да је термин резултат компромиса, те да су терминологији збуњени када говоре о реалним и пожељним особинама термина (Дудок 1996: 17; Šipka 1998: 128-129; Gajda 1990: 39). Нажалост, на основу таквих дефиниција није могуће неинтуитивно идентификовати термине и ексцерпирати их из текста. Може ли се уопште експлицитно дефинисати термин? Шта је то што једну реч или групу речи чини термином?

За потребе овог рада усвајамо дефиницију да је *синтаксички термин сваки језички знак који служи за обележавање неког појма науке о реченици (синтаксе), а прихваћен је у друштвеној групи која се бави синтаксом* (Обућина 2011: 313). На тај начин узимамо у обзир три важне компоненте сваке научне терминологије: 1) лингвистичку (однос према језичким знацима), 2) научно-методолошку (однос према појмовима науке) и 3) социјално-прагматичку (однос према друштвеној групи која се бави научном делатношћу, њеном систему вредности и циљевима). У складу са тиме, теорија термина, или теоријска терминологија, била би област науке о терминима која би се бавила анализом сваке од наведених компоненти, њиховом хијерархијом као и интеракцијама између њих. У овом раду фокусирамо се претежно на формалну грађу синтаксичких термина пољског језика, тако да ћемо неке од наших теоријских ставова у вези са другим компонентама износити само имплицитно.

2. Корпус синтаксичких термина пољског језика и њихова ексцерпција

Као синтаксичке термине дефинисали смо искључиво језичке јединице не-предикативног нивоа (појединачне речи, синтагме и конструкције мање од реченице). Иако се то чини разумљиво само по себи, експлицитан став о језичкој природи термина је важно нагласити у научном раду због тога што постоје одређене термиолошке теорије које термине не дефинишу нужно као језичке знаке, већ као најшире схваћене „знаке појмова” другачијих особина, као што су боје (нпр. на семафору), саобраћајни знаци, различити симболи, нпр. за валуте - £, ¥, €, \$, пол - ♀, ♂, знаке зодијака - ♈, ♉, ♊, ♋, ♌, ♍, ♎, ♏, ♐, ♑, затим римске или арапске цифре, као и остали елементи различитих семиотичких система (Felber, Budin 1989: 42). Ми одбацујемо такво становиште уз аргумент да се у наведеним случајевима ради о секундарним ознакама које у својој основи увек

имају језичку јединицу. Због тога у наш корпус нисмо укључивали нејезичке знаке појмова синтаксе (нпр. графички приказ деривационог стабла).

Као извори грађе за анализу послужили су нам релевантни речници и лексикони лингвистичке и граматичке терминологије пољског језика: *Encyklopedia języka polskiego* (EJP 1999), *Słownik gramatyki języka polskiego* (SGJP 2002), затим описне граматике пољског језика у најширој употреби у универзитетском образовању: *Gramatyka języka polskiego* (Wróbel 2001), *Zarys gramatyki polskiej* (Nagórko 2003) *Gramatyka języka polskiego* (Bał 2004), као и описне синтаксе пољског језика намењене настави на универзитету: *Zarys składni polskiej* (Klemensiewicz 1961), *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia* (Grochowski et al. 1984), *Składnia współczesnego języka polskiego* (Saloni, Świdziński 1987), *Gramatyka polska, cz. III. Składnia* (Labocha 1995), *Wykłady z polskiej składni* (Grzegorzczkowska 1999).

Треба напоменути да су два извора грађе, који се намећу својим насловима, после озбиљног разматрања искључена из наше анализе, конкретно ради се о пољском речнику *Słownik terminologii językoznawczej* (Gołąb et al. 1968) и чешком *Slovník slovanské lingvistické terminologie* (SSLT 1977). Разлог за одбацивање првог је тај што су *Encyklopedia języka polskiego* и *Słownik terminologii językoznawczej* комплементарна издања: док се прво бави лингвистиком и граматиком пољског језика, друго у својим одредницама дефинише различите теорије језика, методолошке правце и даје преглед језика на свету, затим индексира имена знаменитих лингвиста и пружа индексе на светским језицима; другим речима, бави се питањима опште лингвистике и значајнијих не-пољских лингвистика, а не даје информације о синтакси пољског језика. Што се тиче чешког *Slovník slovanské lingvistické terminologie*, као што је познато, ради се о преводном речнику, у коме су по систему „реч за реч” дати преводни еквиваленти лингвистичких термина у појединачним словенским језицима. Његов фонд синтаксичких термина је изузетно скроман и сведен је на најосновније једночлане и понеки двочлани синтаксички термин, који нису уносили нове информације у наше истраживање. Осим тога, чешки *Речник лингвистичких термина* не садржи дефиниције термина, услед чега није било могуће доказати повезаност термина наведених у њему са појмовима синтаксе.

Ослањајући се на усвојене изворе, постигли смо да оба специфична критеријума из наше радне дефиниције термина буду испуњена: језички знаци које смо изоловали непобитно обележавају појмове науке о реченици јер се садрже у референтним радовима о синтакси пољског језика и њихов су најинформативнији део – служе за обележавање синтаксичких појмова, што је потврђено дефиницијом којом се одређује обим означеног појма и успоставља однос према другим појмовима синтаксе; са друге стране, систем строгих правила оцењивања, рецензирања и објављивања научних дела тога формата гарантују да су коришћени термини прихваћени у друштвеној групи која се бави синтаксом. На крају, функција коју наведена дела врше у филолошком образовању полониста, хуманиста и других појединаца заинтересованих за граматичка питања и културу изражавања осигурава да су идентификовани термини устале у употреби не само међу експертима, већ и код најширих слојева образованих Пољака те имају подршку код заинтересованих лаика, неграматичара.

За идентификацију термина користили смо формални критеријум: синтаксичким терминима сматрали смо оне речи и синтагме које су сами аутори референтних граматичких студија сматрали терминима. На пример, у *Енциклопедији пољског језика* (EJP 1999) дат је предметни индекс термина, а њих око 150 класификовано је у категорију *Синаткса*. Распоређени су у неколико тематских група: а) синтаксичке категорије, б) синтаксичке конструкције, в) синтаксичке релације, г) синтаксичке одлике текста, д) правила и техничке синтаксичке анализе, њ) (теоријски) оквири синтаксе. Нажалост, приликом ексцерпције није било могуће ослонити се искључиво на класификацију аутора, понешто због арбитрарне и релативизоване поделе на тематске групе, које би се могле рашчланити на додатне подгрупе, а понајпре због пропуста у класификацији појединачних термина. Наиме, многи термини који се несумњиво односе на домен реченице нису били класификовани као синтаксички (као што су *konstrukcja* – конструкција, *składnik* – члан, *łącznik* – везник, *człon* – члан, конституент, *człon określany* – зависни конституент, *dopełnienie bliższe* – прави објекат, *dopełnienie dalsze* – неправи објекат, *funktor* – функтор, граматички оператор итд.), већ су се нашли на неком другом месту у енциклопедијском корпусу. Због тога смо се приликом ексцерпције материјала из енциклопедије ослањали на информације о термину из дефиниције, мање на предложеној категоризацији.

Осим речника и енциклопедија, многа научна дела, монографије и публикације чија је главна тема синтакса често су опремљена индексима термина. Због тога је оправдано прихватити језичке знаке излистане у њима као термине, барем због тога што тако сматрају њихови аутори, што није неважан критеријум. Уколико се наведене језичке јединице системски користе у читавом раду, па и код других аутора и у другим сродним радовима, то може бити само додатни аргумент који учвршћује њихов термински статус. Регистри термина присутни су у двома пољским синтаксама које смо анализирали (Grochowski et al. 1984; Saloni, Świdziński 1987), мада се и њима може наћи замерка у погледу исцрпности.

У *Речнику граматике* (SGJP 2002) нема предметног индекса, већ су одреднице излистане абecedним редом; због тога је рад са њиме захтевао детаљно претраживање одредница и пажљиву анализу дефиниције, на основу које се релативно лако може видети да ли се термин односи на ниво синтаксе/ реченице и са којим другим појмовима је у вези. Узмимо пример термина *przydawka* – атрибут:

Część zdania określająca rzeczowniki i zaimki rzeczowne... (SGJP 2002: 195)

Због свега наведеног, најсигурнији метод ексцерпције термина јесте њихово изоловање из оригиналне синтаксичке грађе, које мора бити извршено чак и онда када је текст о синтакси опремљен најпрецизнијим индексом термина. И ту постоји неколико помоћних сигнала: у великој већини синтаксичких радова термини су у тексту штампани подебљаним тиском, размакнути, подвучени или словима у курзиву. Аутори примењују те и сличне техничке захвате да читаоцима додатно скрену пажњу на елементе текста који се уводе у дискурс по први пут, дефинишу се и сл., а ту се углавном ради о терминима. Дајемо пример истицања термина курзивом:

Akomodacja, najogólniej mówiąc, nazywa się technikę sygnalizowania zależności składniowych... W sumie wszelkie oddziaływanie gramatyczne nadrzędnika na podrzędnik czy też (od drugiej strony) podporządkowanie się podrzędnika wymaganiom nadrzędnika nazywa się *akomodacją*. (Grzegorzczkova 1999: 64)

Следи пример означавања термина у тексту размакнутих словима у речи:

We współczesnej składni rozróżnia się więc powszechnie trzy typy związków: związki *linearne* (sprowadzające się do pozycji jednostek składniowych względem siebie), związki *strukturalne* (określające uwarunkowania obecności jednostek składniowych, takie np. jak: przypadkowa wartość mianownikowa, rodzajowa wartość żeńska itd.) oraz związki *semantyczne* (stosunki między jednostkami składniowymi zdeterminowane przez ich znaczenie). (Saloni, Świdziński 1987: 18)

Ево и примера за обележавање термина подебљаном штампом:

...jedna z definicyjnych właściwości **podstawowych wyrażen predykato-argumentowych** jest semantyczna niepochođność (prymarność) wyrażen zajmujących (wypełniających) **pozycje argumentowe** otwierane przez predykat... (Grochowski et al. 1984: 40)

Чак и када нема таквих графичких обележја у тексту, присуство дефиниције и прецизирање значења неке речи или синтагме у синтаксичком тексту један је од поузданих знакова да се ради о синтаксичком термину. Многи терминологи узимају присуство дефиниције за неопходни услов да неки језички знак буде окарактерисан као термин, чак се на дефиницију указује као на значење термина (Gajda 1990: 20). По нашем схватању, дефиниција је неопходан услов да термин успостави однос према појму науке који обележава, али и према другим терминима и другим појмовима науке, захваљујући чему се конституише терминосистем – систем обележавања појмова у једној науци или њеној дисциплини. Поистовећивање дефиниције термина са његовим значењем представља својеврсно упрошћавање с обзиром на ширину термина *значење*. Научници могу дефиницијом да растегну или сузе значење речи коју она има у свакодневној употреби и тако модификовану пропишу је за употребу у оквиру научне дисциплине. Захваљујући дефиницији, значење термина је денотативне природе и поред тога што језички знаци у функцији термина најчешће имају неку врсту мотивације, термином се упућује на појам науке, а да се притом не нужно описују његова својства нити се он вреднује.

Дефиниција појма може бити експлицитна (као у горњим примерима) и имплицитна, тј. појам се може дефинисати кроз читаве пасусе, поглавља, па и монографију и понекад ју је тешко уочити. Тада доследна употреба неког језичког обрта у тексту и његова незаменљивост (или смањена заменљивост) синонимима може бити сигнал да се ради о неком термину. Дефиниција може бити и остензивна – када синтаксичар даје само примере за свој термин, не трудећи се да његово значење формализује дефиницијом, нпр.:

(okolicznik sposobu) przysłowny, np. *Jak ci się powodzi? Spojrzał wyzywająco. Bawili się wesoło. Mówił jak kając się. Szedł niby kulejąc.* (Klemensiewicz 1961: 50)

Остензивне дефиниције, међутим, најчешће имају помоћну улогу у дефинисању и у том случају оне се налазе поред експлицитне дефиниције у улози илустрације, примера.

Најзад, у синтаксичком опису фигурира много термина који се не односе на ниво реченице, већ на неке друге нивое лингвистичког описа – фонетике, морфологије, семантике, прагматике и сл. Где год је то могуће, искључили смо из анализе термине који се не односе непосредно на појмове из науке о реченици, коју схватамо широко као лингвистичку дисциплину која се бави анализом правила конструкције комуникативних јединица и њихове интерпретације. Узевши све у обзир, изоловали смо 997 термина за обележавање појмова синтаксе пољског језика. Број термина не треба поистовећивати са бројем појмова синтаксе јер међу тим терминима има како синонима тако и хомонима, што је последица постојања више теоријских оквира и синтаксичких школа у пољској граматици.

3. Грађа термина

На овом месту вреди подсетити да циљ нашег рада није морфолошка или творбена анализа термина, већ метод идентификације термина у тексту која се ослања на функционисање језичких знакова са одређеним епистемолошким функцијама у реалним и верификованим научним публикацијама, док такозване пожељне особине термина (дефинисане у стилу „термин треба да буде...“) изостављамо из критеријума одабира. Наш метод идентификације показао је да, поред појединачних лексема, многобројне синтагме и конструкције, са неочекивано компликованом грађом, функционишу као термини у научним (синтаксичким) текстовима. За разлику од тога, терминолошки реченици најчешће бележе једночлане термине, ретко двочлане, док оне са више чланова скоро уопште не примећују. То показује колико различито схватање о терминима имају аутори терминолошких речника с једне стране и научници који се дисциплином баве с друге. Због тога на овом месту желимо да илуструјемо колико су пољски синтаксички термини разнолики и компликовани у формалном смислу и колико одударују од онога што бисмо очекивали од термина у здраворазумском смислу.

Језички знак научног појма може садржати једну или више речи, па се подела термина у синтакси може извршити према броју речи унутар једног термина (напомињем да предлошко-падежне конструкције састављене од једног предлога и једне именице сматрамо аналитичким падежом, тј. простим елементом). Тако говоримо о:

једночланим терминима: *składnia, wypowiedzenie, zdanie, oznajmienie, podmiot, orzeczenie, dopełnienie, przydawka, okolicznik; akomodować, konotować, rządzić*, итд. Међу једночлане синтаксичке термине укључујемо и полусложенице, оне нису бројне у синтаксичком терминосистему пољског језика, а идентификовали смо следеће типове: а) полусложенице сложене од две именице: *partykuło-przysłówek*, б) полусложенице сложене од речце и именице: *quasi-anafora*; в) врло интересантна група полусложеница сложених од везника и именице, означавају тип сложене реченице: *albo-zdanie, ale-zdanie, czyli-zdanie, i-zdanie, więc-zdanie*.

1) двочланима терминима: *wypowiedzenie pojedyncze, wypowiedzenie złożone, wyrażenie przymikowe, człon określający, stosunek współrzędny* итд;

2) трочланим: *wypowiedzenie dwukrotnie złożone, oznajmienie pytające*

niesamoistne, dodatkowy wyznacznik intelektualny, złożona część wypowiedzenia, orzeczenie słowne proste итд;

3) четворочланим: *syntaktyczny stosunek nawiązania zewnętrznego, wypowiedzenie wielokrotnie złożone niewspółrzędne, wypowiedzenie (okolicznikowe) warunkowe rzeczywiste, wypowiedzenie (okolicznikowe) warunkowe możliwe, wypowiedzenie okolicznikowe celowe wyłączne, wypowiedzenie podrzędne podmiotowe spójnikowe, wypowiedzenia złożone zdaniowo-oznajmieniowe* итд;

4) петочланим; пето- и вишечлани термини су зајста ретки: *dopełnienie przedmiotowe dalsze z odcieniem dzierżawczym, okoliczniki czasu z dodatkową funkcją nawiązującą, wypowiedzenie zdaniowo-oznajmieniowe wielokrotnie złożone* итд. Шесточланих термина нема посведочених у грађи, а од седмочланих имамо само један код Клеменсјевича *dopełnienie przedmiotowe dalsze czynnika zainteresowanego z odcieniem dzierżawczym*.

Грађа вишечланих термина према врстама речи које улазе у његов састав може бити разнолика и укључује главни конституент групе, што је углавном именица, а затим и придеве, прилоге, бројеве, глаголе (у облицима партиципа), предлоге, везнике на месту зависних чланова, као и друге именице у функцији конгруентних или неконгруентних атрибута. Правила грађења вишечланих термина у пољском су иста као правила за грађење именских синтагми, што се тиче нпр. конгруенције, међутим што се тиче реда речи у терминској синтагми, приметне су одређене специфичности. Док је у синтагмама свакодневног разговорног језика статистички чешћа препозиција придева у односу на именицу (*młody człowiek, nowy dom*, мада се понекад појављује и постпозиција, нпр. *język polski, Muzeum Narodowe*), у синтаксичком терминосистему чешћа је постпозиција придева (*składnik syntaktyczny, podmiot gramatyczny, zdanie złożone, orzeczenie imienne*) у односу на именицу, што сигнализира посебну функцију придева. Разлог за то је што у пољском језику придев у постпозицији означава *врсту*, а не *квалитете*, другим речима врши класификациону, а не описну функцију, што је важно за системе термина. Такву карактеристику нисмо приметили у српској синтаксичкој терминологији, али постоји у морфолошкој, код термина типа *глаголски прилог садашњи, глаголски прилог прошли* и сл.

Поставља се питање колико највише чланова – елемената може имати синтаксички термин. Ако се држимо принципа *мотивације*, тј. става да термин у скраћеном облику преноси основне информације из дефиниције, синтаксички термин тежи да укључи онај број лексема који на идеалан начин упућује на његов род (*genus proximus*) и специфичне разлике (*differentia specifica*), како би заузео своје место у терминосистему. Парадигматски односи унутар терминосистема боље се представљају кроз сложене термине и додавањем чланова повећава се информативност термина, тј. његова специфична разлика. Утисак из синтаксичких радова јесте да се код свих вишечланих термина који садрже више од три члана осећа озбиљна тежња ка скраћивању, како би се повећала њихова употребљивост и оперативност у комуникацији. Приликом скраћивања задржавају се најинформативнији чланови термина (обично они који говоре о најспецифичнијим разликама), а одбацују редундантни, водећи притом рачуна да се у резултату добије оригинална комбинација елемената, нпр: *okoliczniki czasu z dodatkową funkcją nawiązującą – okoliczniki czasu nawiązujące* или *dopełnie-*

nie przedmiotowe dalsze z odcieniem dzierżawczym – dopełnienie dalsze dzierżawcze. Без скраћивања такви термини више подсећају на мале дефиниције (тј. на дефинијене без дефинијендума и копулативног глагола), а у комуникацији лоше утичу на пажњу учесника у комуникацији, отежавају препознавање почетка и краја термина и његово умрежавање са другим члановима реченице. Те две тенденције су међусобно супротстављене, због тога би требало прибећи двома стратегијама у раду са терминима: у индексима и речницима термина требало би забележити њихову пуну форму, док би се у усменој и писменој комуникацији пуна форма употребљавала само први пут и уз дефиницију, а даље у тексту би се користила скраћена верзија термина.

На овом месту набројаћемо неке од структура вишечланих термина (или терминологских синтагми) са именицом као конститутивним чланом, не због тога што желимо да анализирамо њихову форму, већ да бисмо илустровали разноврсност структура које реално функционишу као термини у синтакси, а од којих многе никада нису ушле ни у један терминологски речник. Притом се служимо следећим скраћеницама: *И* – именица, *Б* – број, *П* – придев, *Г* – глагол, *Пл* – прилог, *Пр* – предлог, *В* – везник. Уз ове главне скраћенице ћемо према потреби дописивати различите индексе у заградама: *зп* – зависни падеж (генитив, датив, акузатив, инструментал и локатив – уз именске речи), *пар* – облик партиципа (уз глаголе). У случају већег броја елемената исте врсте нумеришемо их бројевима 1, 2, 3...

1. Вишечлани термини са именицама

а) *И + И1зп* – примери: [**związek rządu**], [**dopelniacz podmiotu**]

б) *Изп + И1* – примери: [**przymiotnika składowia**], [**przysłówka składowia**],

2. Вишечлани термини са именицама и бројевима

а) *И + Бзп + И1зп* – примери: [**predykat pierwszego rzędu**]

3. Вишечлани термини са именицама и предлозима

а) *И + Пр + И1зп* – примери: [**przydawka z przyimkiem**], [**pytanie o rozstrzygnięcie**]

4. Вишечлани термини са именицама и придевима

а) *И + П* – примери: [**akomodacja międzyfrazowa**], [**czasownik niewłaściwy**], [**forma analityczna**];

б) *И + П + И1зп* – примери: [**przydawka ilościowa miary**], [**przydawka przynależnościowa posiadacza**].

в) *И + П1 + П2* – примери: [**imiesłów przymiotnikowy bierny**], [**fraza zdaniowa właściwa**];

д) *И + П1 + П2 + П3* – примери: [**imiesłów przymiotnikowy bierny nieregularny**];

е) *И + И1зп + Пзп* – примери: [**dopełnienie czynnika pomocniczego**], [**drzewo składników bezpośrednich**]

ф) *И + Пзп + И1зп + И2зп* – примери: [**reguły linearnego uporządkowania składników**]

g) $I + II + III_{3П} + III_{3П}$ – примери: [**charakterystyka referencyjna grupy imiennej**], [**funkcja komunikatywna wypowiedzenia podrzędного**]

h) $I + III_{3П} + II$ – примери: [**ciąg wypowiedzeń luźny**], [**równoważnik zdania imiesłowowy**]

i) $I + III_{3П} + II_{23П} + II_{3П}$ – примери: [**reguły formowania struktur formalnych**],

j) $II + I$ – примери: [**absolutna konstrukcja**], [**diagnostyczny kontekst**]

k) $II + I + III_{3П}$ – примери: [**aktualne rozczłonkowanie zdania**], [**bilateralne ujęcie znaku**],

l) $II + I + III_{3П} + III_{3П}$ – примери: [**prymarne postaci wyrażen predykatywnych**],

m) $II + I + III$ – примери: [**samodzielna jednostka informacyjna**], [**dotatkowe wyznaczniki intelektualne**]

n) $II + I + III + III_{3П}$ – примери: [**prymarne cechy selekcyjne predykatów**]

5. Вишечлани термини са именицама и партиципима

$I + Г_{ПАР}$ – примери: [**dopelnienie orzekające**], [**kategoria modulująca**], [**szyk odwrócony**], [**wypowiedzenie dodane**];

a) $I + Г_{ПАР} + Г_{ПАР}$ – примери: [**melodia otwarta sprzedająca**], [**oznajmienie oznajmujące utożsamiające**], [**przydawka pytająca wyodrębniająca**].

b) $I + III_{3П} + Г_{ПАР}$ – примери: [**ciąg wypowiedzeń nawiązany**],

c) $I + III_{3П} + II_{23П} + Г_{ПАР}$ – примери: [**funkcja członu nawiązania włączająca**],

d) $Г_{ПАР} + I$ – примери: [**dokonany czasownik**]

e) $Г_{ПАР} + I + III_{3П}$ – примери: [**rozwinięta części wypowiedzenia**]

6. Вишечлани термини са именицама и везницима

a) $I + III_{3П} + V + II_{23П}$ – примери: [**celownik pożytku i szkody**]

7. Вишечлани термини са именицама, придевима и партиципима:

a) $I + II + Г_{ПАР}$ – примери: [**wypowiedzenie przydawkowe wyszczególniające**], [**wyrażenie argumentowe derywowane**];

b) $I + Г_{ПАР} + II$ – примери: [**tryb rozkazujący analityczny**], [**deskrypcja określona sytuacyjna**],

c) $I + Г_{ПАР} + III_{3П} + II_{3П}$ – примери: [**przydawki wyrażane przypadkiem analitycznym**]

d) $Г_{ПАР} + I + II$ – примери: [**derywowana struktura predykatowo-argumentowa**],

e) $II + I + Г_{ПАР}$ – примери: [**dotatkowy wyznacznik nawiązujący**]

8. Вишечлани термини са именицама, придевима и прилозима:

a) $I + II + II_1 + II_2$ – примери: [**akomodacja niemorfologiczna czysto składniowa**], [**przydawka właściwościowa formalnie osobliwa**]

9. Вишечлани термини са именицама, придевима и предлозима:

а) $I + П + Пр + И1_{ЗЛ} + И2_{ЗЛ}$ – примери: [przydawka rzeczowna w związku rządu], [przydawka rzeczowna w związku zgody].

10. Вишечлани термини са именицама, партиципима и прилозима:

а) $I + Г_{ПАР} + ПЛ$ – примери: [dopelnienie wyrażone osobliwie].

б) $I + ПЛ + Г_{ПАР}$ – примери: [przydawka bezpośrednio charakteryzująca].

11. Вишечлани термини са именицама, придевима, партиципима и прилозима:

а) $I + Г_{ПАР} + ПЛ + П$ – примери: [deskrypcja określona językowo niezupełna]

Наравно описани модели нису једини, у грађи обрађеној на други начин и на другим принципима дало би се пронаћи много више.

4. Закључци

Оно што анализа према задатим неинтуитивним параметрима показује на првом месту јесте да термини нису само појединачне речи, већ и врло развијене групе, тј. синтагме са именичком конституентском функцијом, од којих многе никад нису забележене ни у једном термилошкоком речнику или лингвистичкој енциклопедији. Разлог за њихово одсуство из тих важних каталога можда лежи у томе што се у терминологији термини не дефинишу реалним, већ пожељним особинама термина (нпр. каже се да термин *треба* да буде кратак, једнозначан, мотивисан и слично, а не какав он *јесте*). Пошто стање у термилошким речницима не одговара стању у стварности, очигледно је да треба додатно радити на усавршавању термилошке теорије и практичном оспособљавању терминолога, што би несумњиво унапредило резултате термилошке делатности која је изузетно значајна у нашој средини.

Доминација именица у терминологији говори о томе да се појмови науке, њени елементи, теже посматрати као статични објекти. Синтаксичари желе да променљиву језичку материју фиксирају, да елементе своје науке ухвате у термине и затим проучавају њихове односе са другим елементима, такође представљене именичким терминима.

Синтаксичке јединице и односи обележени другим врстама речи: глаголима, придевима, прилозима, или бројевима, углавном се не дефинишу као једночлани термини, нити експлицитно. Глаголи би се, баш као и именице, могли дефинисати, али у монографијама које смо анализирали нисмо нашли такав случај, већ су се они у употреби наслањали на дефиниције именица из којих су изведени. Ни придеви се не дефинишу самостално, већ једино у оквиру термилошких синтагми.

Анализа вишечланих термина и улоге детерминаторских речи у њима олакшава схватање структуре науке о реченици. Далеко највећи број вишечланих термина представља подтипове појмова обележених терминима са мањим бројем чланова. Већи број чланова унутар термина значи његову специјализацију, сужавање опсега и конкретизацију, што се постиже додавањем придева и партиципа, нешто ређе и неконгруентних атрибута (именица у зависном падежу или предлошко-падежних синтагми). Бројеви као врста речи имају маргиналан значај у грађењу синтаксичких термина, редак пример продуктивности представљају сложенице (*predykat jednoargumentowy, dwuargumentowy*... Међутим и они

пружају увид у конструкцију знања синтаксе и тако представљају део терминосистема – структурираног система реалних, а не пожељних језичких знакова за означавање појмова науке о реченици.

Цитирана литература

- Дудок, Мирослав. „Термин и текст.“ [У:] Винавер, Надежда et al. (ур.) Стандардизација терминологије. Београд: Савезни завод за стандардизацију, Институт за српски језик САНУ, УУ форум квалитета, 1996, 17 – 20
- Обућина, Предраг: „Вуков граматички терминосистем и савремени граматички метајезик.“ // Научни састанак слависта у Вукове дане. – ISSN: 0351-9066. – 40/1 (2011), стр. 313-327.
- Бąk, Piotr. Gramatyka języka polskiego. Warszawa: Wiedza Powszechna, 2004.
- EJP: Encyklopedia języka polskiego. Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, 1999.
- Felber, Helmut, Gerhard Budin. Terminologie in Theorie und Praxis. Tübingen: Gunter Narr Verlag, Forum für Fachsprachen-Forschung, Bd.9, 1989.
- Gajda, Stanisław. Wprowadzenie do teorii terminu. Opole: Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Powstańców Śląskich w Opolu, Studia i monografie Nr 162, 1990.
- Gołąb, Zbigniew, Adam Heinz, Kazimierz Polański. Słownik Terminologii Językoznawczej. Warszawa: PWN 1968.
- Grochowski, Maciej, Stanisław Karolak, Zuzanna Topolińska. Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia. Pod redakcją Zuzanny Topolińskiej. Warszawa: PWN, 1984.
- Grzegorzczak, Renata. Wykłady z polskiej składni. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999.
- Klemensiewicz, Zenon. Zarys składni polskiej. Warszawa: PWN, 1961.
- Labocha, Janina: Gramatyka polska, cz. III. Składnia. Księgarnia Akademicka, Kraków 1995.
- Nagórko, Alicja. Zarys gramatyki polskiej. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003.
- Saloni, Zygmunt, Marek Świdziński. Składnia współczesnego języka polskiego. Warszawa: PWN, 1987.
- SGJP: Słownik gramatyki języka polskiego. Pod redakcją Włodzimierza Gruszczyńskiego i Jerzego Bralczyka. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna, 2002.
- SSLT: Slovník slovanské lingvistické terminologie. Red. Alois Jedlička. Praha: Academia, 1977.
- Šipka, Danko: Osnovi leksikologije i srodnih disciplina. Novi Sad: Matica Srpska, 1998.
- Wróbel, Henryk. Gramatyka języka polskiego. Kraków: Spółka wydawnicza „OD NOWA”, 2001.

Predrag Obućina

DEFINITION, IDENTIFICATION AND STRUCTURE OF THE TERMS
- ON THE EXAMPLE OF THE POLISH SYNTACTICAL TERMINOLOGY

Summary

The main goal of the article is to offer an alternative to the classical dichotomy of terminological essentialism vs. conventionalism in an attempt to overcome the limitations of such approaches. The term is not defined as a notion marker with certain properties characteristic for the words themselves, but rather as a language unit used for labeling a notion of a scientific discipline (syntax in this case) which is widely accepted in the social group practicing it. A definition like that enables us to identify the syntactical terms in a non-intuitive and more explicit manner. With such a method of defining we have isolated 997 syntactical terms of Polish syntax, showed the range of linguistic structures employed in syntax as terms, sometimes counting even seven members per terminological phrase, which differs drastically from what we usually think of the terms, or what can be found in terminological dictionaries and encyclopedias. The general conclusion is that most of the syntactical terms explicitly defined in the linguistic texts are the nouns or noun phrases, while other parts of speech would be only implicitly defined through their associative connection with the nouns. The dominance of noun phrases in terminology reflects the tendency in sciences to observe their notions as types of phenomena linked with each other in various logical relations.

Key words: terminology, term, theory of terminology, syntax, Polish language.